

## EKSPORT FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI

**Xurramov Ramazon Allayor o'g'li**

Termiz davlat universiteti [xurramovr@tersu.uz](mailto:xurramovr@tersu.uz)

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada xorijiy davlatlar tajribasida eksport faoliyatini rivojlantirish yo'llari tahlil etilgan.

**Kalit so'zlar:** eksport, YaIM, boj, xalqaro savdo, iqtisodiy rivojlanish,

Eksport salohiyatidan oqilona foydalanish bo'yicha jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, har bir mamlakat o'z iqtisodiy sharoiti, taraqqiyot bosqichi, shuningdek, jahondagi iqtisodiy, siyosiy vaziyatdan kelib chiqqan holda o'z taraqqiyotida eksportni rag'batlantirishning turli uslublarini qo'llagan. Mamlakatlar xorijiy tajribalardan kelib chiqib, davlat aralashuvi orqali va shuningdek, ko'proq bozor mexanizmlariga tayangan holda o'z eksportchilarini rag'batlantirishgan. Shunday qilib, eksportni davlat aralashuvi vositasida rag'batlantirish, ayniqsa, ishlab chiqarishni tashkil etish va jahon bozoriga olib chiqish uchun salmoqli sarmoyalar sarfini talab qiladigan noan'anaviy eksport yoki zamonaviy texnik jihatdan murakkab mahsulotlar eksportida ijobiy natijalarini berdi. Ushbu vaziyatda davlatning moliyaviy ko'magi, uning xususiy sarmoyani safarbar qilishdagi harakatlari, infratuzilmalarga asos solish ulkan ahamiyat kasb etdi va eksport tuzilmalarining nisbatan qisqa muddatlarda mukammallashuvini ta'min etdi<sup>1</sup>.

Boshqa tomondan esa, bir qator boshqa davlatlar (Malayziya, Singapur, Tailand, Tayvan) ning tajribasi asosan bozor mexanizmlariga tayanishni o'zida aks ettiradi. Sanoati rivojlangan davlatlar sirasiga mansub eksportga yo'naltirilgan davlatlar (Tailand, Tayvan, Malayziya) ning ko'pchiligida hukumat eksport masalalariga deyarli aralashmagan<sup>2</sup>. Boshqa davlatlar esa, aksincha, eksportchilar uchun qulay makroiqtisodiy sharoitlarni yaratish bilan bir qatorda eksportni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning maxsus shakllaridan ham foydalanishgan.

Mamlakatimizda eksport bilan shug'ullanuvchi korxonalar hududlarning mintaqaviy xususiyatlarini o'zida mujassamlashtirgan holda, ichki imkoniyatlar doirasida eksport operatsiyalarini amalga oshirmoqda. Ammo hududlarda resurs, ishchi kuchi kabi imkoniyatlardan foydalanish darajasining pastligi kabi holatlar mavjudki, ulardan oqilona foydalanish ishlab chiqarishni yanada kengaytirib, mamlakatimiz korxonalari eksport salohiyatini keskin oshirish katta ta'sir ko'rsatadi. Buning uchun ilg'or mahalliy

<sup>1</sup> [www.budgetrf.nsu.ru](http://www.budgetrf.nsu.ru)

<sup>2</sup> [www.budgetrf.nsu.ru](http://www.budgetrf.nsu.ru)

tajribalarni ommalashtirish bilan birga xorij tajribalarini ham o'zlashtirib, ularni korxonalarimiz salohiyatidan kelib chiqqan holda qo'llash imkoniyatlarini yanada kengaytirish lozim. Korxonalar eksport salohiyatini oshirish bilan bog'liq rivojlanish omillaridan biri iqtisodiyotda innovatsion-investitsion jarayonni jadallashtirish, ilmiy-texnikaviy rivojlanishga erishish hisoblanadi. Eksport salohiyati yuqori mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, aynan innovatsion-investitsion muhit rivojlangan davlatlarga iqtisodiy taraqqiyotining dastlabki davrida ishlab chiqarishining diversifikatsiyasiga erisha olishgan va keyingi rivojlanish bosqichida murakkab texnologiyaga asoslangan mahsulotlar ishlab chiqarishgan. Rivojlangan mamlakatlarda ilmiy-texnik dasturlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash asosan ikkita shaklda amalga oshiriladi: bevosita davlat tomonidan moliyalashtirish hamda xususiy va davlat korxonalarini uchun imtiyozli shart-sharoitlar yaratilishini rag'batlantirish, ular o'z navbatida ilmiy-tadqiqotchilik faoliyatini kengaytiradi, ilg'or texnika va texnologiyalarni amaliyotga joriy qiladi. Birinchi shakl ilmiy tadqiqotlar va ishlab chiqarishning eng yangi tarmoqlarini o'zlashtirish sohasida ko'p jihatdan ilmiy-texnik dasturlarning tezlashuviga ta'sir ko'rsatadi, ikkinchisi esa – texnika va texnologiyalar umumiy darajasining yuksalishiga olib keladi. Barcha rivojlangan mamlakatlarda ushbu ikkita shakllar qo'llanib, ular o'rtasidagi nisbat turli mamlakatlarda va rivojlanishning turli bosqichlarida kuchli darajada o'zgarishlarga ega bo'lishi mumkin. Masalan, Yaponiyada ilmiy-texnik dasturlarni davlat tomonidan rag'batlantirish bevosita byudjetdan moliyalashtirishdan tashqari bilvosita usullar: soliq imtiyozlari, tezlashtirilgan amortizatsiya asosida amalga oshiriladi.

Eksport subsidiyalari – ayrim mahsulotlarni chet mamlakatlarga eksport qilishda eksport qiluvchi tashkilotlarga davlat yoki mas'ul institutlar tomonidan taqdim etiladigan moliyaviy imtiyozlardir. Ko'plab vaziyatlarda nafaqat eksport, balki umuman mahsulot ishlab chiqarish ham yashirin proteksionistik to'siqlariga ishora qilingan holda subsidiya qilinadi. Subsidiyalar, ko'p mablag' sarflanadigan tovarlar bilan bir qatorda ayrim tayyor mahsulotlar eksportiga, ayniqsa, qishloq xo'jalik mahsulotlariga nisbatan keng tarzda ishlatiladi. Masalan, Janubiy Koreya hukumati 2001 yilda qishloq xo'jalik mahsulotlarini eksport qilishga 25,95 milliard vonni tashkil qiluvchi subsidiya ajratdi. Ushbu subsidiyalar mevalar, gullar, sabzavotlar, kimchi, jenshen va qora mol mahsulotlariga tegishli edi<sup>3</sup>.

Yevropaning qariyb barcha mamlakatlarida eksport qiluvchi firmalar faoliyatini konsalting va boshqa xizmatlar ko'rsatish orqali rag'batlantirish yo'lga qo'yilgan. Osiyo mamlakatlaridan ayrimlarida yirik milliy kompaniyalar o'zlarining savdo uylari orqali kichik korxonalariga mahsulotlari eksportini yo'lga qo'yishda amaliy yordam beradi.

<sup>3</sup> WTO Sekretariat, «Trade Policy Review: South Korea», 2000, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tp\\_r\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tp_r_e/tp_rep_e.htm#bycountry)

Shuningdek, Jahon banki rivojlanayotgan mamlakatlar sanoat korxonalariga eksport operatsiyalarini amalga oshirishda amaliy yordam ko'rsatadi. Xususan, milliy kompaniyalar mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish muammolarini hal etish bo'yicha xorij ekspertlaridan konsultatsiya va maslahatlar olishni tashkil etadi. Maslahat berish doirasi menejment, injiniring, bugalteriya hisobi, bank, sug'urta ishi, sifatni nazorat qilish, mahsulotlarni sertifikatlash kabi masalalarni qamrab oladi.

Eksport kreditlari asosan tayyor mahsulotlarga beriladi va uzoq va qisqa muddatli kreditlarni o'z ichiga oladi. Kreditlash qayta moliyalashtirish, subsidiyalash yoki sug'urtalash maxsus jamg'armalari orqali to'lash yo'li bilan amalga oshiriladi. Maxsus kreditlash jamg'armalarini tuzish banklar va hukumatlararo bank tashkilotlari orqali amalga oshiriladi<sup>4</sup>.

Bugungi kunda Xitoy iqtisodiyotining 30 foizdan yuqoriroq o'sishi innovatsion loyihalarni amalga oshirishga ilmiy-texnik inqilobni joriy etishga imkon bermoqda. Mamlakat eksportida yuqori texnologiyali mahsulotlar ulushi tinimsiz o'sib bormoqda va ular ulushi ham 30 foizga yetgan. Tahlillarning ko'rsatishicha, bugungi kunda jahon bozorida ilm talab mahsulotlarning hajmi yuqori sur'atlar bilan rivojlanib bormoqda. Savdo aylanmasi (eksport va import)da bir muncha yuqori ulush elektronika sanoatiga va hisoblash texnikalarini ishlab chiqarishga tegishli bo'lib ularning hajmi hozirgi kunda taxminan 30 va 35 foizga teng. Ilm talab mahsulotlar bozorida yetakchi o'rinlarni - Katta yettilik mamlakatlar egallagan bo'lib, ular butun dunyo bo'yicha ilm talab mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotishning deyarli 2/3 qismini nazorat etishmoqda, shundan AQShning hissasi-20 foizdan ko'proqni, Yaponiyani 12-14 foiz atrofida va Germaniyani 10 foizdan ko'proqni tashkil etadi.

Eksportni sug'urtalash eksport kreditlariga davlat kafolatlarini taqdim etish orqali amalga oshiriladi. Kafolatlar eksport kreditlarini taqdim qiluvchi banklarga beriladi. Sug'urta nafaqat an'anaviy tijoriy, balki siyosiy xavf-xatar (risk)larni ham qoplaydi. Hozirgi davrda u keng turdagi mahsulotlar va mamlakatlarga tarqalgan. Sug'urta muddatlari anchayin xilma-xil. Sug'urtalash Eksport-import banki (AQSh), Eksport kreditlarini kafolatlash departamenti (Buyuk Britaniya) kabi maxsus tashkilotlar yoki ushbu maqsadlar uchun davlat mablag'laridan foydalanish huquqiga ega bo'lgan xususiy sug'urta kompaniyalari (Olmoniya, Belgiya) orqali amalga oshiriladi<sup>5</sup>. Masalan, Braziliyada eksportni moliyalash, sug'urtalash va kafolatlash qishloq xo'jalik mahsulotlari, mashina asbob-ukunalari, uzoq vaqt foydalaniladigan tovarlar va xizmatlar singari ko'plab mahsulotlar uchun braziliyalik eksportchilarga kredit ajratadigan maxsus

<sup>4</sup> [www.budgetrf.nsu.ru](http://www.budgetrf.nsu.ru)

<sup>5</sup> <http://www.uzbearingpoint.com/files/1/a33.pdf>



Dastur (PROEX) vositasida amalga oshiriladi<sup>6</sup>. Malayziyada belgilangan foiz qiymati bilan qisqa muddatli moliyalash tijorat banklari orqali Malayziya Eksport-Import Banki (EIB) tomonidan moliyalashtiriladi va tartibga solib turiladi<sup>7</sup>.

Shunday qilib, qisqa muddatli moliyalashtirish sanoat ishlab chiqaruvchilari, savdo kompaniyalari va bilvosita eksportchilar (bevosita ishlab chiqaruvchilarning yetkazib beruvchilari) ga beriladi. Janubiy Koreyada EIB to'lovni amalga oshirmaslik xatari holatidagina ekport kreditlari va ularni sug'urtalashni taqdim etadi<sup>8</sup>.

Ta'kidlash joizki, davlat siyosatini shakllantirishga bo'lgan yondashuvlar har bir mamlakatda uning o'ziga xos milliy xususiyatlariga bog'liq ravishda farqlanadi: Finlyandiyada – iqtisodiyotni diversifikatsiyalash bilan; Fransiyada – anchayin kichik texnologik firmalarni yaratish bilan; AQShda – milliy iqtisodiyotning tarkibiy qayta tuzilishini qo'llab-quvvatlash bilan farqlanadi<sup>9</sup>.

Soliq va boj imtiyozlari eksportchilarni to'g'ri va aylanma soliqlarni to'lashdan ozod etish yo'li bilan amalga oshiriladi. Shuningdek, xorijiy filiallar ochayotgan firmalarning soliq to'lovini kamaytirish, xorijda filial ochish uchun olib borilayotgan tadqiqotlarga sarflanayotgan xarajatlarni soliq to'lovidan istisno etish, eksportga yo'naltiriladigan mahsulotlar ishlab chiqarishda ishlatiladigan materiallar va butlovchi qismlar tayyorlashda soliqdan ozod etish, eksportni rivojlantirish uchun soliqdan ozod etilgan pul jamg'armalarini tuzish, bojxona to'lovlarini kamaytirish va qaytarish ham mumkin<sup>10</sup>.

Masalan, Janubiy Koreyada eksport ishlab chiqarishda muntazam ishlatiladigan chet eldan olib kelinadigan xomashyolar bojxona to'lovlaridan ozod etilgan<sup>11</sup>.

Malayziyada mashina asbob-uskunalar, asbob-uskunalar, xomashyo va eksport uchun sanoat ishlab chiqarishning butlovchi qismlarini import qilish bojxona va soliq to'lovlaridan ozod qilingan. Agar eksport ishlab chiqarishda foydalanish uchun import qilingan mahsulotlar 12 oy ichida eksport qilinsa, 90 % bojxona to'lovlari va aylanma mablag'lardan to'langan soliq to'laligacha ishlab chiqaruvchiga qaytariladi<sup>12</sup>.

Singapurda xalqaro savdoga jalb etilgan kompaniyalarga hukumat tomonidan soliq imtiyozlari taqdim etiladi. AQShda soliq chegirmalariga erishish uchun eksportchilar chet mamlakatda o'z mahsulotlarni sotish bo'yicha xorijiy filial ochishlari zarur. Agar Amerika firmasi mahsulotlarini xorijiy filial vositasida eksport qilayotgan bo'lsa, AQSh qonunchiligiga ko'ra foydaning bir qismi soliqdan ozod etiladi. Shu tarzda amerikalik

<sup>6</sup> WTO Secretariat, "Trade Policy Review: Brazil", 2000, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tpr\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry)

<sup>7</sup> WTO Secretariat, "Trade Policy Review: Malaysia", 2001, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tpr\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry)

<sup>8</sup> WTO Secretariat, "Trade Policy Review: South Korea", 2000, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tpr\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry)

<sup>9</sup> Инновационная политика: учебник / Л.П. Гончаренко, Ю.А. Арутюнов. –М.: КНОРУС, 2009. -352 С.

<sup>10</sup> <http://www.uzbearingpoint.com/files/1/a33.pdf>

<sup>11</sup> WTO Secretariat, "Trade Policy Review: South Korea", 2001, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tpr\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry)

<sup>12</sup> WTO Secretariat, "Trade Policy Review: Malaysia", 2001, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tpr\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry)

eksportchilar har yili 1,5 milliard AQSh dollari<sup>13</sup> soliq chegirmalari tizimidagi qulayliklardan foydalangan holda tejab qolishadi. Valyuta qiymati mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini ta'minlash nuqtai nazaridan o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. O'z eksport salohiyatini jadal rivojlantirayotgan ko'pgina mamlakatlar (Chili, Kolumbiya, Meksika, Tayvan, Xitoy, Janubiy Koreya, Indoneziya)<sup>14</sup> eksportni rag'batlantirish uchun o'z milliy valyutalari qiymatini sun'iy tarzda past darajada ushlab turish yo'lidan bordilar. Ular ayni maqsadda milliy valyutani progressiv qadrsizlantirish dasturidan foydalandilar, buning uchun ba'zida «sudraluvchi bog'lanma» uslubidan (valyuta qiymati uning muayyan darajada doimiy o'zgarishi belgilab olinadigan sistema) foydalanadilar, yoki o'z valyutalarining keskin devalvatsiyasini o'tkazadilar. Bunda eksportning o'sishi zarur darajadagi qiymatsizlantirishning va shu bilan birga bunday siyosat samaradorligining asosiy o'lchovi hisoblanadi.

O'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, eksportni rag'batlantirishning asosiy vositalari quyidagilar: qulay makroiqtisodiy muhit va ishlab chiqaruvchilar uchun eksportga rag'bat yaratish. Bunda eksportni rag'batlantirishning asosiy vositalari sifatida quyidagilar namoyon bo'lishi mumkin: soliq va boj imtiyozlari; grantlar va imtiyozli kreditlar berish; valyuta kursini belgilash va nazorat qilish; eksportni jadallashtirish uchun mamlakatda va xorijda maxsus davlat jamg'armalari, tashkilotlar va markazlarni tuzish.

Yuqorida sanalgan eksportni rag'batlantirish chora-tadbirlarining hammasi u yoki bu darajada turli mamlakatlarning zamonaviy tajribasida qo'llaniladi. Biroq ushbu choralardan alohida birining muayyan bir vaqt davomida yoki turli taraqqiyot bosqichidagi ma'lum bir davlat tajribasidagi ahamiyati aslo teng qiymatga ega emas. Bu shu bilan izohlanadiki, bugungi kunga kelib, eksportni rag'batlantirishning shu paytgacha qo'llangan vositalarining ahamiyati xalqaro savdo sharoitidagi izchil o'zgarishlar va globalizatsiya natijalari oqibatida sezilarli darajada kamaygan. Misol uchun, bugunga kelib eksport kreditlarini sug'urtalash keng tarqalgan, vaholanki, bir necha o'n yillar muqaddam eksportni subsidiyalashning ahamiyati kattaroq edi<sup>15</sup>.

Ushbu jarayonlarga e'tiborni qaratgan holda qayd qilish lozimki, mamlakatimizda ham milliy mahsulotlar eksportini rivojlantirish maqsadida qator ishlar amalga oshirilmoqda. Natijada mamlakatning umumiy eksport salohiyati yanada kengayib, aholi turmush darajasi hududlar bo'ylab imkon qadar teng yuksalishi uchun asos yaratilmoqda. Eksportni rag'batlantirishning iqtisodiy zaruriyatini e'tiborga olib, O'zbekiston Respublikasi hukumati eksport bilan shug'ullanuvchi korxonalar uchun raqobatbardosh

<sup>13</sup> [www.fkpi.ru/index.php?page=analytics\\_06](http://www.fkpi.ru/index.php?page=analytics_06)

<sup>14</sup> [www.budgetrf.nsu.ru](http://www.budgetrf.nsu.ru)

<sup>15</sup> <http://www.uzbearingpoint.com/files/1/a33.pdf>

shart-sharoitlarni tashkil etish siyosatini faol ravishda olib bormoqda. Bu siyosat soliq imtiyozlari, bevosita va bilvosita subsidiyalarni strategik muhim va istiqbolli soha va korxonalariga yetkazib berish, texnologik rivojlanishda yordam ko'rsatish, mehnat va moliya resurslarini mustahkamlash jarayonlarida namoyon bo'lmoqda. Ushbu maqsadli siyosat natijasida yangi eksportyor sohalarning paydo bo'lishi, ishlab chiqaruvchi eksportchilarning halqaro raqobatbardosh parametrlari kuchayishi, savdo geografiyasi va tovarlar tarkibining optimallashtirish jarayonlari kuzatilmoqda. Mustaqillik yillarida O'zbekiston ishlab chiqaruvchilari nafaqat import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarishga, balki jahon bozoridagi kuchli raqobat sharoitida tovarlarni eksport qilish mumkinligini isbotlashdi. Bunda zamonaviy chet el texnologiyalarini olib kelish, ishga tushirish yuqori samaraga olib keldi.

Davlatimizning uzoq muddatli hamkorlikka qaratilgan investitsiyalarni jalb qilish, import o'rnini qoplash, ishlab chiqarishni mahalliyashtirish, mahsulotlarining tannarhini pasaytirish va yuqori ustama narxga erishish oqibatida, nafaqat yurtimizda, balki MDH mamlakatlari o'rtasida biz avtomobilsozlik sohasida katta yutuqlarni qo'lga kiritdik, energetika sohasida mustaqillikka erishdik, kimyo sanoati va sanoatning boshqa tarmoqlariga juda katta investitsiyalar jalb qilindi.

Jahon tajribasining ko'rsatishicha, eksportning YaIMga nisbati ko'proq tashqi savdo faoliyatining liberallik darajasiga emas, balki mamlakatning katta-kichikligi va tabiiy resurslar bilan ta'minlanganlik darajasiga bog'liq. Rivojlanayotgan mamlakatlarning aksariyatida (Hindiston, Braziliya va Xitoy kabi katta mamlakatlar bundan mustasno), jumladan tashqi savdoga nisbatan kuchli proteksiya rejimi o'rnatilgan mamlakatlarda eksportning YaIMdagi ulushi 30% va undan ham ko'proqdir<sup>16</sup>.

Keyingi yillarda jahon iqtisodiyotida yuzaga kelayotgan salbiy holatlar respublikamiz korxonalarini tomonidan eksport qilinadigan mahsulotlarga jahon bahosining pasayishi xavfini tug'dirmoqda. Buning oqibatida mamlakat eksport salohiyatidan foydalanish darajasi pasayish xavfi ortib boradi. Natijada mamlakat eksporti tarkibida diversifikatsiya jarayoni sustlashib, eksport tovarlarining jahon bozoridagi raqobatbardoshlik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Mazkur muammolarni hal etish ko'p jihatdan mamlakatimiz korxonalarini eksport ko'lamini kengaytirishga o'zining samarali ta'sirini aks ettiruvchi loyihalardan foydalanish darajasiga bog'liq.

<sup>16</sup> Н. Сиражиддинов, «Проблемы повышения эффективности внешней торговли», монография, УМЭД, Ташкент, 2004.



**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI**

1. Л.П. Гончаренко, Ю.А. Арутюнов. Инновационная политика: учебник. М.: КНОРУС, 2009. -352 С.
2. Н. Сиражиддинов, «Проблемы повышения эффективности внешней торговли», монография, УМЭД, Ташкент, 2004.
3. [www.budgetrf.nsu.ru](http://www.budgetrf.nsu.ru)
4. WTO Secretariat, «Trade Policy Review: South Korea», 2000, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tpr\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry)
5. <http://www.uzbearingpoint.com/files/1/a33.pdf>
6. WTO Secretariat, “Trade Policy Review: Brazil”, 2000, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tpr\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry)
7. WTO Secretariat, “Trade Policy Review: Malaysia”, 2001, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tpr\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry)
8. WTO Secretariat, “Trade Policy Review: South Korea”, 2000, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tpr\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry)
9. WTO Secretariat, “Trade Policy Review: South Korea”, 2001, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tpr\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry)
10. WTO Secretariat, “Trade Policy Review: Malaysia”, 2001, in [www.wto.org/english/tratop\\_e/tpr\\_e/tp\\_rep\\_e.htm#bycountry](http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm#bycountry)
11. [www.fkpi.ru/index.php?page=analytics\\_06](http://www.fkpi.ru/index.php?page=analytics_06)